

Leerstoel voor bestudering van de baptistische geschiedenis, identiteit en theologie (2013 – 2017) Onderzoeksverslag, september 2017 - samenvatting*

Prof. dr. Henk A. Bakker

Inleiding

In september 2017 werd de Leerstoel voor bestudering van de baptistische geschiedenis, identiteit en theologie voortgezet in de McClendon-leerstoel aan de Vrije Universiteit te Amsterdam. Professor dr. Henk Bakker was tot dan toe parttime aan de leerstoel verbonden, nu fulltime. Uit eigen middelen van de Unie en met bijdragen van het International Baptist Theological Study Centre, het Evangelisch Werkverband, de Vrije Universiteit en de weduwe van James W. McClendon zelf, prof. dr. Nancey Murphey, is deze uitbreiding mogelijk geworden. Aan een leerstoel is altijd een studieopdracht verbonden. De onderzoeksopdracht in de jaren 2013 tot 2017 was 'Mapping Baptist Identity', dat in samenwerking met een onderzoekteam is verricht (OKBI, zie hieronder). De nieuwe leerstoel heeft als naam en studie-onderwerp *McClendon Chair for Baptist and Evangelical Theologies* (McClendon leerstoel voor baptistische en evangelische theologie, zie voor de studieopdracht de website www.McClendonchair.com/research).

Onderzoekskring Baptisten Identiteit (OKBI)

Henk Bakker werkte voor de beschrijving van de baptistische geschiedenis, identiteit en theologie samen met een groep wetenschappers uit eigen en andere kerkelijke kring in wat genoemd werd de Onderzoekskring Baptisten Identiteit (OKBI). De groep bestond uit theologen en wetenschappers van andere disciplines, zoals sociologie en antropologie. Gelovigen met andere dan theologische kennis kunnen vanuit hun vakgebied namelijk heel zinnige dingen zeggen over wat geloofsgemeenschappen nu zijn en hoe ze zouden kunnen zijn. Het OKBI kwam vanaf de start in 2013 vijftien keer bij elkaar. Onderzoekswerk van studenten op HBO-, Master en PhD-niveau werd kritisch besproken. Een deel van de OKBI-leden bracht eigen onderzoek in. Die gezamenlijke inspanning heeft tot een verscheidenheid aan resultaten geleid, die alle aan het baptistische leven in Nederland ten goede komen. In een zogenaamd Forschungsbericht (mei 2017) wordt verslag gedaan van de resultaten van vier jaar onderzoek. Henk Bakker beschrijft aan het einde daarvan wat, vanuit geschiedenis en actualiteit kijkend, kernwaarden voor baptistengemeenten zijn en welke verdere ontwikkeling mogelijk en gewenst is. Deze notitie is een vertaling en samenvatting van het Forschungsbericht dat in een wetenschappelijk vaktijdschrift zal verschijnen.

Werkwijze

Als methode gebruikte Bakker de werk- en denkwijze van McClendon (1924-2000), namelijk verhalen beluisteren vanuit en over het eigen bestaan van baptistengemeenten. Die verhalen behelzen de eigen geschiedenis van gemeenten, in samenhang met de manier waarop de Bijbel wordt gelezen. Beide komen samen in de gebruiken van plaatselijke gemeenten rond gebed, getuigenis, doop, avondmaal etc. Wat feitelijk gebeurt en hoe de Bijbel wordt

verstaan vormen het profiel en de identiteit van de gemeenschap. Profiel en identiteit geven meteen ook de kaders aan van de leef- en geloofswereld waarin baptisten zich bewegen, de zogenaamde morele ruimte. Alle handelen van mensen en groepen heeft een morele component, omdat handelen bedoeld is om iets teweeg te brengen. Voor baptisten betekende dit vanaf hun vroegste geschiedenis dat morele praktijken als zelfdiscipline voor het individu en het op elkaar toezien als geloofsgemeenschap ('watchcare') een plek hadden binnen het geloof als uitingen van dankbaarheid. Nieuwe interpretaties van liefde en vernieuwende ontdekkingen over zorg voor elkaar werden vanaf ±1600 de karakteristieken van de toen nog jonge en levendige christelijke beweging.

Identiteit kan daarom worden gedefinieerd als geloofspraktijken die ons leven vormgeven en hechte gemeenschappen doen vormen met een unieke gezamenlijke manier van denken en doen. In het onderzoek ligt de nadruk op 'binden en boeien', en van daaruit op de ontwikkeling van gezamenlijke waarden en identiteiten – en dat is geleefde godsdienst. Onderzocht werden:

1. Geloofsuitingen: Wat zingen, bidden, getuigen en preken baptisten?
2. Geloofsverhalen: Waar spreken baptisten over; wat is het verhaal van hun kerk in verleden, heden en toekomstverwachting; welke verhalen vormen hun gezamenlijke overtuigingen?
3. De eredienst: Hoe ontmoeten baptisten Christus in hun midden; hoe horen zij zijn stem en hoe bepalen zij de ruimte waarbinnen zij tot overleg en besluitvorming komen?
4. Missionaire aanwezigheid: Hoe hebben baptisten hun naasten lief en verwelkomen hen in hun geestelijk thuis, en hoe gaan zij om met de spanningen tussen trends en traditie?

Bijdragen

Meer dan vijftig actuele onderzoeken werden betrokken bij de bestudering van de baptistische geschiedenis en identiteit. Hoe beschrijf je een Believers' Church (een bijna niet te vertalen term die de groep kerken aanduidt met leden die zich aan elkaar verbinden op grond van [de belijdenis van] hun persoonlijk geloof en hun doop); hoe kom je tot overeenstemmende opvattingen tussen geloofsgemeenschappen en individuele leden; durven baptistengemeenten (samen met anderen) kwetsbare kerken te zijn in een samenleving die geloof steeds meer naar de zijlijn drukt; hoe gaan baptistengemeenten om met voorgangers en 'leiders'? Deze en andere vragen kwamen in de onderzoeken aan de orde. Daarbij werd ook gekeken naar vroegere praktijken en de traditie waar het baptisme in staat. Daaruit komen dan de (haast profetische) vragen op of en hoe verandering en vernieuwing mogelijk is.

De vraag over verandering en vernieuwing was leidend in onderzoeken bij bestaande baptistengemeenten. Wat gebeurt in meer- of minder liturgisch

vormgegeven erediensten? Hoe wordt gebeden, gezongen, gesproken? Is de gemeente een dankbaar en warm gezin met de voorganger als vaderfiguur, of een gastvrije herberg waarbij de voorganger meer de verbinder van mensen is? Waarover wordt gepreekt? Hoe evenwichtig worden het Oude- en Nieuwe Testament gelezen? Is de verkondiging gericht op gehoorzaamheid aan Christus en een hoogstaand moreel leven of meer op het elkaar vasthouden en bemoedigen? Wat betekenen de antwoorden op vragen als deze voor de verhouding van gemeenten tot de samenleving, en kunnen gemeenten nog veranderen – zeker als zij steeds meer uit ouderen gaan bestaan en jongere generaties missen? Nieuwe manieren van menings- en besluitvorming blijken nodig te zijn vanwege nieuwe vragen die op baptistengemeenten afkomen. Essentieel daarbij is het behouden van het gevoel van gedeeld eigenaarschap. Dat kan betekenen dat al jaren geldende opvattingen niet overeind blijven. Dat past dan bij de baptistische praktijk van het onderscheiden van de geest van Christus bij het gaan van Gods weg ‘zoals die ons bekend is gemaakt of bekend gemaakt zal worden’. Voor voorgangers vraagt dit om zich ook door middel van intervisie en supervisie geestelijk te blijven voeden. Omdat de druk soms hoog is zullen plaatselijke gemeenten juist hun voorgangers daarover dienen te bevragen en studie, mentoraat en coaching faciliteren.

Resultaten

De resultaten uit de genoemde onderzoeken samenvattend, zijn lijnen te trekken.

1. Baptistengemeenten zijn zeker geïnteresseerd in het ontwikkelen van nieuwe handelwijzen op grond van moreel oordeel. Hun onderscheidingsvermogen is een kracht, maar ook tegelijk een zwakte, want het komen tot een gezamenlijk eigenaarschap van opvattingen vraagt veel tijd en energie. Dat leidt er toe dat de eigen gemeenschap vaak meer in het oog springt dan de samenleving.
2. Door de Geest geleid blijken baptistengemeenten hun ‘kroonjuwelen’ te willen heroverwegen (zoals de geloofsdoopt en de congregatieve structuur). Dat gebeurt, om als gemeenten opnieuw missionair inspirerend te kunnen zijn.
3. Baptistengemeenten worden opgeroepen om muren te slechten die vanwege generationele, sociale, culturele of seksuele bepaaldheid bestaan.

Perspectief

Het onderzoek waaraan met veel deelonderzoeken is bijgedragen leidt naar een typering van baptistengemeenten – liever, naar een typering van vrijkerkerkelijke, baptistische en congregationalistische gemeenten. Zij vormen een apart kerktipe, dat vandaag de dag met diverse verouderde opvattingen niet altijd aantrekkelijk is voor huidige generaties. Toch vormen baptisten gemeenschappen die Christus’ stem zoeken te verstaan en te gehoorzamen. Dat

is hun identiteit, en die is voortdurend in beweging. In die beweging naar de toekomst zal het gaan om onder andere de volgende aspecten:

1. Nieuwe handelwijzen op grond van morele opvattingen vorm geven;
2. Wezenlijke ideeën over en praktijken van gemeente-zijn ontwikkelen;
3. Voorgangers voorzien van middelen om in persoon en gemeente profetisch te blijven;
4. Te bewegen van naar-binnen-gericht naar naar-buiten-gericht door (zelfs) de ‘kroonjuwelen’ te heroverwegen;
5. Op profetische wijze richting te geven;
6. De missionaire opdracht te benadrukken;
7. Muren tussen generaties te slechten.

‘Gods weg te gaan zoals hij ons bekend maakte en bekend zal maken’

Gods handelen wordt onder meer zichtbaar in de verandering van de gemeente. Vanwege de sterke missionaire kracht van de gemeenschap zullen gemeenten zich ontwikkelen tot poreuze gemeenschappen die Gods wil zoeken en onderscheiden. Zij vormen gemeenschappen met sterke relaties in de kern (onderling toezicht en zorg), die tegelijkertijd open zijn om de geest van Christus te onderzoeken. Baptistengemeenten willen geloofsgemeenschappen zijn die zich kenmerken als kritisch; Gods wil zoekend en vandaar uit richtinggevend. Daarbij kunnen baptisten bijdragen aan en leren van de christelijke kerken waarmee zij zijn verbonden. Te vaak paste het bij de baptistische identiteit zich tegen andere kerken af te zetten. Er valt over en weer echter heel wat te leren – en zeker onze jeugd zal daarvan profiteren.

Ooit schreef dr. Olof de Vries (1941 – 2014): ‘baptistengemeenten zijn van de tijd, niet van de eeuwigheid’ (*Gelovig gedoopt – 400 jaar baptisme, 150 jaar in Nederland* [Kampen: Kok, 2009] 24, 74, 91). Dat geldt ook voor dit Forschungsbericht. Onze geschiedenis is dezelfde, dat valt niet te ontkennen. Uit die geschiedenis groeien verwachtingen. Mogelijk komen die politiek en ethisch heel anders uit dan ik beschrijf. Dat past echter bij hoe ooit baptisten begonnen: Gods weg te gaan zoals hij ons bekend maakte en bekend zal maken. Wat we niet kunnen veranderen is hoe de geschiedenis ons heeft verbonden en dat we als baptistengemeenten samen door de geschiedenis zijn voortgebracht. Onze gedeelde geschiedenis is er, en die blijft, net als de verwachtingen die daaruit groeien, hoe divers die ook zijn.
